

2025 YILI CUMHURBAŞKANLIĞI YILLIK PROGRAMINDAKİ ENERJİ ve MADENCİLİK BÖLÜMLERİ ÜZERİNE TMMOB GÖRÜŞÜ

I- ENERJİ

GENEL DEĞERLENDİRME

TMMOB, uluslararası sermaye kuruluşlarının yapısal uyum programları sonucunda ülkemizde 1980'lerden beri etkili olan piyasa bazlı, özelleştirmeye dayalı neoliberal politikalara yıllardır karşı çıkmaktadır.

2024-2028 yıllarını kapsayan 12. Kalkınma Planından hareketle oluşturulan 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı ise piyasa esaslı bir enerji sektörü tanımlamakta olup bu politikalar bazında ele alınsa bile kâğıt üzerinde yazılı olanlarla bugüne kadar yaşanan pratiğin arasındaki tutarsızlık açıktır.

Enerjiyle ilgili resmi belgelerde, sürdürülmekte olan enerji politikaları için kullanılan ve Yıllık Programda da yer alan "*Enerji sektöründe rekabete dayalı yatırım ortamı geliştirilecek ve mali açıdan güçlü, istikrarlı, şeffaf, öngörülebilir, tüketicinin korunduğu ve sürdürülebilirliği de dikkate alan bir enerji piyasasının sürekliliği gözetilecektir*" ifadesi sözde kalmıştır ve sözde kalmaya da mahkûmdur. Yaşananlar ve gelinen durum şeffaflık ve tüketicinin korunması konularında tam tersini göstermektedir.

Şeffaflık kavramını ve uygulanmasını, denetim ve hesap verebilirlikten ayrı düşünmek mümkün değildir. Kamu faaliyetlerinde, enerjiyle sınırlı kalmamak üzere siyasi, idari, mali denetimin ve kamuoyunun bilgilendirme hakkının ve yönetimlerin hesap verebilirliğinin engellerle karşılaştığı bir ortam ve yönetim tarzında şeffaflıktan söz etmek olanaklı değildir.

Önceki yıllarda enerji sektöründe küçük hidrolikler konusunda "çantacılar" diye tanımlanan firmaların ortaya çıktığı bilinen bir konudur. Şimdi de medyadaki köşeyazılarında yer aldığı üzere piyasayı düzenlemekten doğrudan sorumlu olan EPDK tarafından Resmi Gazetede duyurulan yönetmelik değişiklikleriyle yatırım yerine lisans ticareti yapanlara alan açılması "rekabet ve şeffaflığa dayalı piyasa" iddialarını boşa çıkaran örneklerdendir.

Kaldı ki, güçlü ve istikrarlı olmayan, küresel piyasalardaki dalgalanmalara açık, kötü yönetilen bir ekonomide ve sürekli değişiklik yapılan düzenlemelerle "*mali açıdan güçlü, istikrarlı ve öngörülebilir olmak*" ifadesi de içi boş söylemden öteye gitmemektedir.

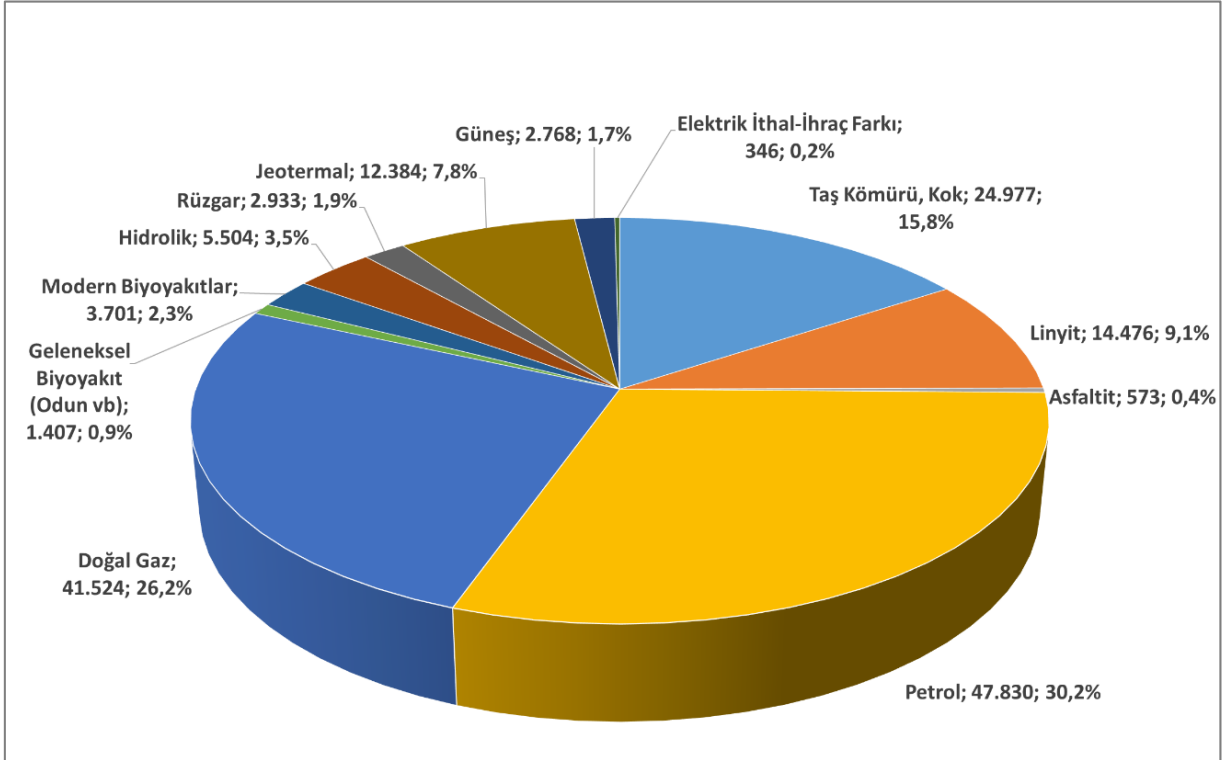
ENERJİDE MEVCUT DURUM ve HEDEFLER

30 Ekim 2024 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programının enerji ile ilgili bölümü, 449 sayfalık programda 10 sayfayla %2,23'lük bir yere sahip olup bu on sayfanın beşinde saptama ve öngörüler, birinde veri tablolarına yer verilmiş, dört sayfa da tedbirlere ayrılmıştır.

Programda, birincil enerji talebiyle ilgili 2022 yılına ilişkin veriler bulunmaktadır. 2025 Programının yayımlanmasından kısa bir süre sonra Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) tarafından açıklanan 2023 birincil enerji arzı verilerine göre 2023'te enerji arzı %0,44 gibi küçük bir oranda artmıştır. 2023 verileri, birincil enerji arzında fosil yakıtların başat olduğunu orta koymaktadır. Aşağıdaki tablo ve grafikte görüldüğü gibi fosil yakıtların payı %83 civarındayken yenilenebilir kaynakların payı yaklaşık %17'dir. Arz kaynakları içinde her biri büyük ölçüde ithal edilen fosil kaynaklar olan petrol (%30,2), doğalgaz (%26,2) ve kömür (%25,3) ilk üç sıradadır.

BİRİNCİL ENERJİ ARZ DAĞILIMI	ENERJİ ARZI (Bin TEP)	%
FOSİL YAKITLAR		
Petrol	47.830	30,2
Doğalgaz	41.524	26,2
Kömür	40.026	25,3
Geleneksel Biyoyakıt (Odun vb.)	1.407	0,9
FOSİL YAKITLAR TOPLAMI	130.786	82,6
YENİLENEBİLİR KAYNAKLAR		
Jeotermal	12.384	7,8
Hidrolik	5.504	3,5
Rüzgâr	2.933	1,9
Güneş	2.768	1,7
Modern Biyoyakıtlar	3.701	2,3
YENİLENEBİLİR KAYNAKLAR TOPLAMI	27.290	17,2
Elektrik İthal-İhraç Farkı	346	0,2
GENEL TOPLAM	158.422	100,0

2023 Enerji Arzında Fosil ve Yenilenebilir Kaynaklar

2023 Birincil Enerji Arzının Kaynaklara Göre Dağılımı

Enerji arzı içinde yerli kaynakların payı %31, ithal kaynakların payı %69'dur. Her yıl 45 milyon ton ham petrol ve petrol ürünleri, 50 milyar m³ doğalgaz, 4 milyon ton LPG ve 40 milyon ton taşkömürü ithalatına milyarlarca dolar ödenmektedir.

Gerek Covid-19 salgını nedeniyle kayda değer talep artışının olmaması, gerekse petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle enerji hammaddeleri ithalat faturası 2020'de yüzde 30 azalmış ve 28,8 milyar dolar olmuştur. Ancak 2021'de petrol, doğalgaz ve kömür fiyatlarındaki hızlı artış sonucu ithalat 50,5 milyar doları geçmiştir. 2022'de ise artan enerji ithalatı faturası 96,549 milyar dolarla rekor kırmış ve toplam ithalat bedelinin %26,5'ini oluşturmuştur. 2023'te enerji girdileri ithalatı faturası, 2022'ye göre %28,1 azalmış ve 69,15 milyar dolar olmuştur. İthalat içindeki payı da %26,5'ten %19,1'e gerilemiştir.

2024 yılında ekonomide soğutma uygulamaları sonucu enerji tüketiminde kayda değer bir artış olmamıştır. 2024'ün enerji girdileri ithalatı faturasının 2023'ten %10-15 daha düşük olması söz konusudur.

Ukrayna Savaşı gerekçesiyle uygulanan ambargolar sonrasında Türkiye, Rusya Federasyonu'nun (RF) en önemli ihraç pazarlarından biri olmuş; Türkiye, RF'nin doğalgaz (%42), petrol (%51) ve taşkömürü (%70) ithal ettiği ülkeler arasında ilk sırada yer almıştır. Bu yüksek ölçekte bağımlılık, bir RF devlet kuruluşu olan Rosatom'un yatırımcı, yapımçı ve işletici olduğu ve tam kapasitede çalıştığında Türkiye'nin bugünkü elektrik ihtiyacının yaklaşık %10'unu karşılayacak düzeyde üretim kapasitesine sahip, yüksek fiyatlı alım garantili Akkuyu NGS'nin devreye girmesiyle katlanacaktır.

Programda 2025 yılı sonu için yer alan kurulu güç hedefine ve RES ve GES'lerin kurulu güç artışına ilişkin öngörüler, gerçekleşmesi olası seviyelerdedir. Diğer yandan, yüksek hedefler belirlemek ve gerçekleştirilmeleri için yapılması gereken çalışmalar, atılması gereken adımlar vb. konularda hiçbir somut girişimde bulunmadan bu hedeflerle övünmek enerji yönetiminin standart davranış kalıbı olmuştur. ETKB'nin hazırladığı ve bakanlığın İnternet sitesinde erişime açık Ulusal Enerji Planı'nın, ETKB çalışmalarında temel bir referans belgesi olması beklenir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanının, henüz bakanlığın resmi belgelerinde yer almamasına karşın açıkladığı Yenilenebilir Enerji Eylem Planında hedef, bugün mevcut 30.000 MW kapasiteli RES ve GES kurulu gücünün 11 yıl içinde dört katı artırılarak 2035'te 120.000 MW'a çıkarılmasıdır. Bu hedefe ulaşmak için her yıl 8.000 MW kurulu gücün devreye girmesi gerekmektedir. Bu boyutta bir yatırım için herhangi bir hazırlığı ve planlaması olmayan enerji yönetimi tarafından bu iddialı hedeflere ulaşmak için yatırımcılara kâr ve satış garantili YEKA'ların tahsis edileceği bildirilmektedir. Oysa bugüne değin birçok YEKA ihalesi iptal edilmiş, bazıları da hâlâ sonuçlanmamıştır.

Bu konuda, Programda "*Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları (YEKA) modeli kapsamında bugüne kadar toplam 3.000 MW kurulu güce sahip güneş enerjisine dayalı yarışmalar ile toplam 2.850 MW kurulu güce sahip rüzgâr enerjisine dayalı yarışmalar tamamlanmıştır. 1.000 MW kurulu güce sahip YEKA RES-2 ve 1.000 MW kurulu güce sahip YEKA GES-4 kapsamında santral kurulumlarına başlanmış olup YEKA GES-4'ün 2024 yılı sonuna kadar, YEKA RES-2'nin ise 2025 yılı sonuna kadar devreye alınması planlanmaktadır*" denmektedir. Bu ifade, 2017 yılından bugüne yalnız 2 güneş (devreye alınmış olan 1.000 MW kurulu güçte YEKA GES-1 dahil) ve 1 rüzgâr YEKA projesinin sonuçlanabildiğini doğrulamaktadır.

ETKB, 11 yıl boyunca yılda 8.000 MW kapasitede yeni RES ve GES kurulması için 80 milyar dolar yatırıma ihtiyaç olduğunu, bu ölçekte yatırımı yabancı sermayeye cazip kılmak için yatırımcılara kâr ve kazanç garantisi verileceğini, yatırım izin süreçlerinin kısaltılacağı ve kolaylaştırılacağını bildirmektedir. Bunun anlamı, ülke kaynaklarının uluslararası, yabancı ve yerli sermaye şirketlerine altın tepsi içinde sunulmasıdır.

Programda *“Hızla artan enerji ihtiyacı göz önüne alındığında arz güvenliği tehlikeye atılmadan yerli enerji kaynaklarının kullanımının ve enerji verimliliğinin artırılması ile nükleer dahil yeni teknolojilerin üretim portföyüne dahil edilmesi öncelik arz etmektedir”* denmektedir.

Son yıllarda elektrik enerjisi talebi çok düşük oranlarda artmaktadır. Resmi verilere göre 2023 yılında kurulu gücün ortalama üretim kapasitesinin %62’si, güvenilir üretim kapasitesinin %70’i brüt elektrik talebini karşılamaya yetmektedir. Kurulu güç 110.914 MW iken, en fazla elektrik talebinin olduğu durumu gösteren ani puant 55.150 MW, saatlik puant ise 54.075,9 MW olup kurulu gücün yarısı düzeyindedir. **Üretim kapasitesi ile üretim arasındaki makasın açılması ve atıl kapasitenin oluşması** bir süredir devam eden bir durumdur. Kurulu güç içinde GES ve RES’lerin payının artması gibi gerekçeler bu durumu yeterince açıklamamakta, baz yük santrallerinin ve barajlı HES’lerin kurulu gücün içinde hâlâ önemli bir payı olduğu dikkate alındığında, özellikle finansman sıkıntısı çekilen bir ülkede kötü yönetilen bir elektrik sektörünü işaret etmektedir. Ayrıca, güvenilir üretim kapasitesi üretimin çok üzerindeyken ve enerji depolama seçenekleri oluşmaktayken arz güvenliğini tehlikeye atmamak için yüksek maliyetli ve risk taşıyan nükleer santral yapılmasını önermek gerekçelerle bağdaşmamaktadır.

NET SIFIR HEDEFİ ve “KÖMÜRE DEVAM” TUTARSIZLIĞI

Programda *“Enerji sektörü politikaları net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda belirlenmektedir”* denmektedir. Bilindiği gibi, toplam sera gazı emisyonlarının yaklaşık %72 oranındaki en büyük bölümü enerji kaynaklı olup bu kapsamda fosil yakıtlı elektrik üretim tesisleri ve özellikle kömür santralleri öne çıkmaktadır. Bu durum bilinmekteyken Tedbir 509.2’nin gerekçesinde *“Enerji arz güvenliğinin sağlanması kapsamında çevresel etkiler azami ölçüde göz önünde bulundurularak yerli kömürün kullanımına devam edilecektir”* denmektedir. Amaç ile yapılması planlananlar arasındaki bu çelişki, enerji politikalarının net sıfır hedefinin dikkate alınmayacağını açık bir biçimde göstermektedir.

DOĞALGAZ DEPOLAMA

14 yıl önceki Yıllık Programdan başlanarak 2011 (s.116), 2012 (s.118), 2013 (s.114) Yıllık Programlarında *“Tuz Gölü Doğalgaz Depolama tesisi ivedilikle gerçekleştirilecektir”* ifadesi yinelenmektedir.

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı kapsamında *“Tedbir 490.1. Tuz Gölü Doğalgaz Yeraltı Depolama Projesi ile Kuzey Marmara Doğalgaz Depolama Tevsii Projesi tamamlanarak toplam doğalgaz yeraltı depolama kapasitesi 10 milyar metreküpe çıkarılacaktır”* denmektedir.

12. Kalkınma Planı kapsamındaki 2025 Yılı Programında ise doğalgaz arz güvenliği ve mevsimsel dalgalanmalardan dolayı doğalgaz depolama kapasitesinin artması gerekliliğine işaret edilerek *“(…) AB ülkelerinin depolama kapasitelerinin yıllık tüketimi karşılama oranı 2022 yılında yaklaşık yüzde 27 düzeyindeyken, ülkemizde bu oran aynı yıl için yaklaşık yüzde 11 seviyesinde gerçekleşmiştir. 4,6 milyar m³ depolama ve 75 milyon m³/gün geri üretim kapasiteli Kuzey Marmara Doğalgaz Yeraltı Depolama Tesisine ilave olarak 5,4 milyar m³ depolama ve 80 milyon m³/gün geri üretim kapasiteli Tuz Gölü Doğalgaz Yeraltı Depolama Projesinin 2026 yılında tamamlanmasıyla birlikte toplam yeraltı doğalgaz depolama kapasitesinin 10 milyar m³e ulaşması öngörülmektedir”* ifadesi yer almaktadır.

Bu bilgilerden hareketle, mevcut siyasal iktidar döneminde *“ivedilikle gerçekleştirileceği”* ifade edilen Tuz Gölü Doğalgaz Depolama Tesisinin yapımında çok ciddi gecikme olduğu, doğalgaz depolama kapasitesiyle ilgili olarak önceki Kalkınma Planında yer alan hedefin tutturulamadığı, *“10 milyar m³ depolama kapasitesi”* hedefinin ise en erken 2026 yılı için öngörülebildiği anlaşılmaktadır. Öte yandan Kuzey Marmara Depolama Projesi de büyük ölçüde gecikmelerle sonuçlanmıştır.

SAKARYA GAZ SAHASI

Programdaki Tedbir 51.3.1’de *“Karadeniz’deki Sakarya gaz sahasında keşfedilen doğalgaz rezervinin ekonomiye kazandırılması amacıyla sahanın geliştirilmesi ve üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik faaliyetler sürdürülecektir”* denmekte, faaliyet ve projeler kapsamında *“Sakarya Doğalgaz Sahasında 10 kuyuda sondaj, 7 kuyuda alt tamamlama, 5 kuyuda üst tamamlama faaliyetleri tamamlanacaktır”* ifadesi yer almaktadır.

Gaz keşfi sonrasında, bugün bile kesinleşmemiş olan rezerv miktarını âdeta açık arttırmaya sokan, bulunan gazın Türkiye’nin gaz ihtiyacının tamamını karşılayacağını, ilave olarak Türkiye’nin enerji sorununu çözeceğini iddia edenlerin sesi çıkmamaktadır. Günde 10 milyon m³ ile başlayıp üretimi kademeli olarak 20, 30, 40 milyon m³ çıkaracaklarını söyleyenlerin suskunluğu dikkat çekicidir. EPDK’nın Eylül 2024 Doğalgaz Raporuna göre saha üretimi günlük 6 milyon m³ olmuştur. İktidar temsilcileri, Kasım 2024’te üretimin günde 7 milyon m³’e yükseldiğini, 2025 için 9 milyon m³’e çıkacağını belirtmektedir. Bu proje için yapılan yatırım bütçeden karşılanmakta ve bütçenin gelir kaynağı da halkın ödediği vergilerken, harcamalar *“ticari sır”* diye halktan saklanmaktadır.

KAMU BİNALARINDA ENERJİ VERİMLİLİĞİ

Ölçme ve değerlendirmenin olmadığı siyasal bir yapıda Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda yerine getirilmemiş hedeflere ait tekrarlar aynı veya benzer cümlelerle yer almaktadır. Örneğin, kamu binalarında enerji verimliliğinin iyileştirilmesi yıllardan beri gündemde olan bir konudur. 10. Kalkınma Planı kapsamındaki 2015 Yılı Programında *“Kamu binalarında enerji verimliliği etütlerinin yapılmasına devam edilecektir”*, 2016 Yılı Programında *“Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından etütleri tamamlanan kamu binalarının enerji verimli hale getirilmesine başlanacaktır”* denmesine karşılık, 2025 Yılı Programındaki Tedbir 508.1’de hâlâ *“Dokuz ilde toplam 190 kamu binasında enerji verimliliği uygulamaları için inşaat ihalelerine yönelik sözleşmeler imzalanarak enerji verimliliği uygulamalarına başlanacaktır”* ve *“Kamu binalarında 2030 yılı için tanımlanan yüzde 30 tasarruf hedefi kapsamında 2.500 binada izleme faaliyeti yürütülecektir”* türünde ifadeler yer almaktadır. Enerjide ithalat bağımlılığının yüksek olduğu bir ülkede, kontrolü ve yönetimi en kolay olan kamu binalarında geçen bunca yıla ve bakanlıklar ile diğer kamu kurumlarının merkezlerinin yeni ve gösterişli binalara taşınmasına karşın hâlâ bu konuda yeterli adım atılmamış olması, çalışmaların yeterince etkin ve hızlı yürütülmediğini göstermektedir.

2025 Yılı Programında, enerjinin her alanda verimli kullanımına yönelik çalışmalar için 2023 yılı programındaki Tedbir 508.1, 2, 3 ve 6 neredeyse aynı cümlelerle yinelenmiş, enerji verimliliğine verilecek desteklere ilişkin Tedbir 508.5 ve nitelikli personel istihdam edileceğine ilişkin Tedbir 508.7 çalışma programından çıkarılmıştır. Buradan anlaşılan, enerjinin verimli kullanılması için havanda su dövmeye devam edilecektir. Türkiye’de var olan binlerce kamu binası içerisinde yalnızca 8 ilde 190 kamu binası için enerji verimliliği uygulamaları için ihaleye çıkılacağı yönündeki madde 2024 Yılı Programında mevcutken 2025 yılında Tedbir 508.1’de aynı sayıda bina için 9 ilde ihale gerçekleştirileceğine ilişkin hedef trajikomik olmaktadır. Birleşmiş Milletlerin dünyada sıcaklık artışına

karşı mücadelede en önemli iki ayaktan birisi olarak enerjinin verimli kullanımını kabul ettiği günümüzde bu konunun bu biçimde hafife alınması, ilan edilen hedefler için söylenenlerle yapılanların uyuşmadığının açık bir göstergesi olmaktadır.

NÜKLEER ENERJİ

Nükleer enerjinin elektrik üretimine eklenmesine ilişkin 510 sayılı tedbirde nükleer enerjinin elektrik üretiminde daha fazla kullanılması için iktidarın çok istekli olduğu görülmektedir. Tedbir 510.2'de yeni bir nükleer enerji santralının devreye alınması için milletlerarası yapılan anlaşmalardan birinin tamamlanacağı yazılıdır. Bu cümle muhtemelen Rus şirketi Rosatom ile Sinop Nükleer santrali için yapılan görüşmeleri işaret etmektedir. Sinop'ta bir nükleer santral yapılmasının gereksizliği ve ülkeye vereceği zararlar bir yana, bu santralin Akkuyu NGS'nin devreye girmesiyle ülke elektrik enerjisinin yaklaşık %10'unu temin eder duruma gelecek olan Rusya Federasyonu'nun elektrik üretimindeki payını daha da artırması, büyük bir ulusal güvenlik sorunu doğuracaktır. RF ile Sinop'ta NGS kurulmasına yönelik yapılan görüşmeler derhal sonlandırılmalıdır.

Ayrıca, Akkuyu NGS'de, RF'ye uygulanan ambargolar dolayısıyla başta belirlenmiş olan ekipman imalatçılarından temin edilemeyen ekipmanların başka kaynaklardan sağlanması yoluna gidilmiştir. Bu ekipmanların menşei, niteliği, yeterliliği ve kalitesi kamuya açıklanmalıdır. Nükleer santral bir an önce devreye girsin diye kritik bazı ekipmanların alelacele bulunabildiği yerlerden karşılanması çok büyük teknik sorunlara ve felakete yol açabilir. Akkuyu NGS'deki tüm işlemler saydam ve kamuya açık olmalıdır.

Tüm dünyada nükleer enerji santrallerinin en pahalı ilk yatırım ve üretim maliyetine sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca herhangi bir savaş durumunda nükleer santrallerin bulunduğu ülke için büyük tehlike yarattığı Rusya-Ukrayna Savaşında tüm dünya tarafından görülmüştür. Nükleer enerji yerine alternatif kaynaklar Türkiye'de vardır ve daha düşük maliyetli ve tehlikesizdir. Bunlar güneş ve rüzgâr gibi doğal kaynaklardır. Bu olanaklar dururken nükleer enerji santrallerine bu şekilde yönelmek ülke için yapılacak en büyük yanlışların başında gelmektedir. Bu ısrarın nedenlerini anlamak mümkün değildir. İktidar, bu ısrarının nedenlerini kamuoyuna açıklamalı ve gerekliliğini bilimsel olarak kanıtlamalıdır.

Üstelik henüz dünyada işletmeye alınmış bir örneği bulunmayan, mevcut nükleer enerji santrallerinden daha düşük güce sahip olmaları dışında teknolojik olarak hiçbir farkı olmayan, oran olarak yüksek güçlü santrallara göre daha fazla atık yakıt ve radyoaktif atık çıkaran, birim elektrik üretim maliyeti yüksek güçlü santrallardan daha fazla olan kısaca SMR (küçük modüler reaktörler) tip santrallara neden ilgi gösterildiği anlaşılır değildir. Eğer 100-200 MW gücünde santrallara gereksinim varsa bu santrallar doğal kaynaklar kullanılarak çok daha ucuza Türkiye'nin her yerinde kurulabilir.

YEŞİL HİDROJEN KONUSUNDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

Yeşil hidrojen konusunda, teknoloji açısından gelişmiş ülkelerin pazarı ve onların plan ve programlarının sadece bir aktörü haline gelmemek için Ar-Ge çalışmalarının etkin hale getirilmesi, bu alanda teknolojik ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve ekipman bileşenlerinin yerli imalatı konuları önem kazanmaktadır. Yeşil hidrojene ilişkin olarak uzun erimli bakış açısıyla planlanma yapılması, bu süreçte kamu kurum ve kuruluşlarının etkin olarak yer alması gerekli olup yeşil hidrojen üretiminde,

- yenilenebilir kaynaklardan elde edilen elektriğin ülke içinde üretken olarak kullanımını sekteye uğratmayacak,
- öncelikle sanayi dahil ülke içindeki karbondan arındırma uygulamalarına hizmet edecek

bir strateji benimsenmelidir.

TÜKETİCİLERE GİZLİ ZAM

Tedbir 507.1'de "elektrik ve doğalgazda maliyet bazlı fiyatlandırmaya geçileceği, belirli gelir seviyesinin altındaki tüketici gruplarının desteklenmesine devam edileceği" belirtilmektedir. Bu bildirim yok sayan EPDK, "çok tüketen zengindir" kurgusuyla yılda 5.000 kWh'dan fazla elektrik tüketen kalabalık ailelerin ve ortak yararlandıkları hidrofor, kazan dairesi, merdiven ve kapı önü aydınlatmalarının elektrik tüketiminin sınırı geçmesi halinde çok katlı sosyal konutlarda oturanların belirli gelir seviyesinin altında olup olmadıklarına bakılmaksızın yüksek tarife üzerinden faturalandırılacaktır.

DENİZ ÜSTÜ RES'LER

Tedbir 511.1'de en az bir adet deniz üstü rüzgâr santrali alanı belirleneceği belirtilmektedir. Deniz üstü rüzgâr santralleri ülkemizin önemli enerji kaynaklarından. Ancak etütleri bilimsel yöntemlerle yapılmalı ve bu kaynaktan etkin şekilde yararlanılması hedeflenmelidir. Bu tür santraller kamu denetiminde ve kamu tarafından yapılmalıdır.

SONUÇ

2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, elektrik enerjisi açısından yeni bir şey söylemeyen, ülke gerçekleriyle örtüşmeyen, bugüne kadar uygulanan politikaların devam ettiği, enerji verimliliği gibi önemli bir konuyu göz ardı eden, nükleer santraller gibi çok pahalı ve tehlikeli elektrik üretim tesislerini teşvik eden bir program görünümündedir.

Tüm dünyada enerjinin **karbonsuzlaşması politikaları** hız kazanmıştır. İklim değişikliğine karşı uygulamaya konan karbonsuzlaşma süreci de sorunsuz işlemeyecek; ekonomik, toplumsal ve ekolojik maliyetleri olacaktır. Uluslararası belgelerde bu sürece eşlik eden "adil dönüşüm" olgusunun içeriği ve ülkemizde nasıl yaşama geçirileceği de soru işaretlidir. Ar-Ge açısından yoğun olan bu dönüşüm sürecinde ülkelerin teknolojik ve sınai altyapılarının gelişkinliği önem kazanmaktadır. Dünyada bu açıdan gelişmiş olan ülkelerin bile uluslararası rekabette korumacılık önlemlerini öne çıkardıkları görülmektedir. Birden fazla alanı ve kurumu ilgilendiren, uzun erimli bir bakış açısıyla ele alınması gereken enerjide dönüşüm politikalarının toplumsal yarar sağlaması için kamu kurum ve kuruluşlarının etkin olması ve kendi aralarında işbirliği yapması zorunludur. Bu süreç ekonomik, toplumsal ve ekolojik maliyetleri en aza indirgenecek biçimde yürütülmeli, kamu kaynakları en etkin şekilde kullanılmalıdır.

Buna karşılık, neoliberal politikaların siyasal, toplumsal, ekolojik ve insani açıdan iflas ettiği, yoksulluğu ve eşitsizliği artırdığı artık tüm dünyada görülmektedir. Neoliberal politikaların hâkim olduğu süreçte ülkemiz bugüne kadar kazanılan kamu varlıklarının heba edilmesi, kamu yönetiminin ve kurumlarının geriletilmesi, sosyal adaletin tamamen geri plana itilmesi, halkın geçim koşullarının, sosyal güvenlik uygulamalarının zayıflatılması gibi sonuçlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu olumsuz koşullar altında, teknolojik-sınai altyapının gelişkinliği ile kamu müdahalesi ve aynı zamanda önemli finansman gerektiren, hakkaniyetli bir dönüşümün nasıl gerçekleşeceği önemli bir mesele olarak durmaktadır. Yine bu süreçte maliyetlerin artmaması için kamu kaynaklarının yerinde ve etkin kullanılması zorunludur.

Küresel düzeyde yaşanan sorunların karşısında enerji konusu, gıda-beslenme ihtiyacının karşılanması ve su kaynaklarının yeterliliğiyle tümleşik olarak ele alınmak zorundadır. Ülkemizde ise yürütülmekte olan yanlış politika ve uygulamalar sonucunda enerji ve madencilik ekolojik tahribatın önemli nedenleri haline gelmiştir.

Bugüne kadarki piyasacı uygulamaların gösterdiği üzere, planlamayı göz ardı eden “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” anlayışıyla enerjide dönüşüm sürecinin ekonomik, toplumsal ve ekolojik maliyetlerinin daha da artması ve bu maliyetlerin halk kesimlerinin sırtına yüklenmesi kaçınılmaz olacaktır. Nitekim, temiz enerji olarak öne çıkan (küçük hidroelektrikler, jeotermal, güneş ve rüzgâr gibi) enerji yatırımları ve uygulamaları ile yer seçimlerinin planlama dahilinde yapılmamasının tarım arazileri, ormanlar, su kaynakları ve özellikle yerel halkın yaşam alanları üzerinde yarattığı/yaratacağı tahribat göz ardı edilemez.

II- MADENCİLİK

Enerjide karbonsuzlaşma hedef ve uygulamaları sonucunda gündeme gelen teknolojik değişiklikler, aynı zamanda dünyada madenlere ve malzemeye olan talebi artıran bir dönüşümü işaret etmektedir. Söz konusu süreçte, ülkeler tarafından küresel tedarik zincirlerinin güvenilirliği, ithalat bağımlılığı gibi konular dikkate alınarak kritik ve stratejik madenler konusunda politikalar geliştirilmektedir. Bu durum, ülkemizde toplumun ortak varlıkları olan madenlerin arama ve işletilmesinde toplum yararının, çevrenin ve insanların yaşam alanlarının korunmasını dikkate alan kamucu politika ve uygulamaların yaşama geçirilmesinin önemini artırmaktadır.

GENEL

AKP iktidarı döneminde yapılan kurlsız ve denetimsiz özelleştirmeler nedeniyle artan çevre felaketleri ve iş cinayetleri sonucunda toplumun madencilığe bakış açısı olumsuz şekilde değişmiştir. Madencilığe rant kapısı gözüyle bakan yandaş firmalara karşı yöre halkı savunmasız bırakılmış; siyasal iktidar, verdiği acele kamulaştırma kararları, ÇED ve yargı süreçlerindeki uygulamalarıyla hakları gaspedilen halkın değil, yandaş firmaların yanında yer almıştır.

Anayasanın 168. maddesi şöyledir: “*Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için gerçek ve tüzelkişilere devredebilir.*” Anayasa metninden açıkça görüldüğü gibi madenlerin aranması ve işletilmesinin öncelikle devlet tarafından yapılması anayasal bir zorunluluk, bunun özel sektöre devri ise istisnai bir durumdur. Bu Anayasa hükmü yürürlükteyken AKP iktidarı tarafından yapılan özelleştirmelerle bu konuda çalışan TKİ, TTK, EÜAŞ, ETİMADEN gibi kamu kurumlarının işlevsizleştirilmesi, en hafif deyimle Anayasa ihlalidir.

Ülkemizin maden üretimine gereksinimi olduğu bir gerçektir. Bu nedenle madencilğin Anayasa hükmüne uygun biçimde, gerçekten kamucu bir anlayışla yeniden ele alınması zorunludur. Bunun için de mevzuatın buna uygun şekilde yeniden hazırlanması; üretici, düzenleyici ve denetleyici kamu kurum ve kuruluşlarının anayasal görevlerini eksiksiz yapacak şekilde yeniden yapılandırılması; gerekli araç-gereç ve insan kaynağının temin edilmesi gerekmektedir.

Yukarıda belirtilen politika değişikliğinin yanı sıra toplumun madencilığe bakış açısını değiştirmek için topluma madencilğin önemi ve gerekliliği anlatılmalı, yöre halkına uygulanacak projeler hakkında doğru ve şeffaf bilgilendirme yapılmalı, projenin yürütümünde ve sonrasında yöre halkı ve toplumun yaşam kalitelerinin artacağı konusunda güven oluşturulmalı, en kapsamlı çevresel önlemlerin alındığı, evrensel iş güvenliği standartlarının en katı şekilde uygulanacağı konusunda yöre halkına, topluma ve çalışanlara güvence verilmelidir.

2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında “Madencilik” başlığı altında “Madencilik ile İlgili Temel Göstergeler” tablosunda Madenciliğin GSYH içindeki payının 2021 yılında %1,3, 2022 yılında %1,4, 2023 yılında %1 ve 2024 yılı Ocak-Temmuz dönemi için %1,2 olduğu; “Hedefler” başlığı altındaki tabloda da 2025 hedefinin %1,5 olduğu belirtilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın çalışma programlarının bulunduğu İnternet sayfasında yer alan 2003 yılı çalışma programının açıklandığı “2001-2005 yıllarını kapsayan 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı”nda madenciliğin ülke ekonomisindeki yeri anlatılırken “2001 yılı verilerine göre madencilik sektörü GSYİH içinde yüzde 1,2, ihracatta yüzde 1,1 ve yatırımlarda yüzde 1,3 paya sahiptir” denmektedir.

Kendileri tarafından hazırlanan bu belgeler göstermektedir ki programda yazılan süslü ve içi boş cümlelere, AKP döneminde yapılan çok sayıda özelleştirme ve kaynak transferine karşın madencilik sektöründe 2001-2024 dönemleri arasında kayda değer bir gelişme sağlanamamıştır.

POLİTİKA VE TEDBİRLER

2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında “Madencilik” başlığı altında yer verilen politika ve tedbirlerle ilgili görüşlerimiz aşağıda sıralanmıştır.

Tedbir 595.2. Tüm tabii kaynak yönetim sistemlerinin birbiriyle uyumlu bir kurumsal yapılanmaya kavuşturulmasını teminen orman, su, maden, jeotermal, petrol ve doğalgaz gibi tabii kaynak alanlarında izin süreçlerinin tek elden yönetilebilmesi ve bürokratik süreçlerin azaltılması için üst düzeyde kurumsal mekanizma oluşturulması sağlanacaktır.

Görüş: Madencilik sektörünü rant ve kaynak transferi aracı olarak gören siyasal iktidar, 23 yıllık iktidarı süresince belirttiği kurumsal mekanizmayı oluşturamadığını itiraf etmiştir.

Tedbir 596.2. Jeotermal kaynaklarımızın aranması ve işletilmesine yönelik faaliyetler artırılabilecektir. **Yürütülecek Faaliyetler:** 1) Jeotermal kaynak aramaları kapsamında 14.500 metre sondaj yapılacaktır.

Görüş: Jeotermal Kanunuyla jeotermal kaynakların özel sektörün arama ve işletmesine açılması ve jeotermal kaynaklardan elektrik üretiminin yüksek alım fiyatlarıyla desteklenmesi sonucunda jeotermal elektrik santrallerinin sayısı hızla artmış ve 1.691 MW kurulu güce ulaşmıştır. Ancak jeotermal kaynakların özel sektör firmaları tarafından vahşi bir şekilde işletilmeleri birçok çevre sorununa yol açmış, yöre halkının haklı tepkisine neden olmuştur. Bu anlayışla jeotermal kaynaklardan halkın çıkarına bir sonuç elde edilmesi mümkün değildir.

Jeotermal kaynakların değerlendirilmesi konusunda kamu yararına politika değişikliği yapılmalı, düşük ve orta sıcaklıklı sahaların doğrudan kullanımı için yerel yönetimleri destekleyecek mekanizmalar kurulmalı ve bu sahaların yöre halkının yararına olacak şekilde konut ısıtma, jeotermal sera, kaplıca, sebze-meyve kurutma gibi alanlarda kullanımı sağlanmalıdır.

Tedbir 597.1. Çevre ve iş güvenliği mevzuatına uyum bilinci artırılacaktır. **Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), MAPEG. **Yürütülecek Faaliyetler:** 1) Çevre ve iş güvenliği alanında gerekli bilincin oluşturulmasına yönelik 200 kişiye eğitim verilecektir.

Görüş: Her yıl yüzlerce çalışanın yaşamını yitirdiği madencilik sektöründe sınırlı sayıda ETKB ve MAPEG çalışanına eğitim verilmesiyle iş güvenliği sorununun giderileceğini öngörmek madencilikte iş güvenliğinin ne kadar hafife alındığının göstergesidir. Madencilik mevzuatına göre iş güvenliği konusunda tek yetkili ve sorumlu kamu kurumu olan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na

(ki Soma faciası sonrasında 2015 yılında çıkarılan 6592 sayılı yasayla ETKB ve MİGEM'in iş güvenliği yönündeki sorumluluğu kaldırılarak bu konudaki bütün yetki ve sorumluluk Çalışma Bakanlığı'na geçmiştir) görev verilmemesi, siyasal iktidarın 23 yıllık iktidarına karşın bu konudaki gerçek muhatabın kim olduğunu bilmediğini göstermesi açısından ibretlik bir durumdur.

Tedbir 598.2. Yatırım güvencesini sağlamaya yönelik izin süreçleri basitleştirilerek yatırım süreçleri hızlandırılacak ve yatırımcı üzerindeki idari ve mali yükler azaltılacaktır.

Görüş: Tedbirdeki ifadeden “yatırımcı” adı altında yandaşlara kaynak aktarmaya devam edileceği, kuralsız ve denetimsiz özelleştirme uygulamasının artarak sürdürüleceği anlaşılmaktadır. Siyasal iktidar, yatırım süreçlerinin hızlandırılması bahanesiyle acele kamulaştırma kararları alarak halkın mülkiyet ve temiz çevrede yaşama haklarını hiçe saymakta, ÇED ve yargı süreçlerinde yandaş firmalarının yanında yer alarak yöre halkını çaresiz bırakmakta, uyguladığı rant ve talan politikasıyla sektörün imajını olumsuz yönde değiştirmektedir.

Tedbir 599.1. Stratejik ve kritik madenlerin güvenli teminine yönelik yol haritası hazırlanacaktır.

Yürütülecek Faaliyetler: 1) Türkiye Kritik ve Stratejik Hammaddeler Stratejisi tamamlanacaktır.

Görüş: Bir önceki yılın programında kritik ve stratejik mineraller raporunun ve mevzuatının hazırlanacağı yer almasına karşın bu çalışmaların yapılmadığı, ulusal öncelikler dikkate alınarak kritik ve stratejik minerallerin belirlenmediği, bu konuda kayda değer bir çalışmanın yürütülmediği anlaşılmaktadır. Bu durum, siyasal iktidarın konuya yeterli önemi vermediğini göstermektedir.

Tedbir 600.1. Sektördeki firmaların teknik ve mali yapılarının güçlendirilmesine yönelik tedbirler alınacaktır.

Görüş: Madencilik sektöründe faaliyet gösteren kamu kurumları teknik ve mali açıdan süratle güç yitirirken özel sektör firmalarının güçlendirileceğini beyan etmek, siyasal iktidarın madencilik sektörüne bakış açısının düzeyini göstermesi açısından önemlidir.

Tedbir 600.2. Ülkemizin kritik ve stratejik mineraller listesinde yer alacak olan maden ruhsatlarının alınmasında yeterli mali imkânlarla ve teknik kapasiteye sahip olma şartı getirilmesi yönünde mevzuat değişikliği yapılacaktır.

Görüş: AKP iktidarı, sektörde geçmişi olmayan yandaş firmalara kamu ihaleleri vererek bunları madencilik sektörüne sokmuş, teşvik ve kaynak transferleriyle bunları ihya etmiş, bu ihya sürecinde teknik ve mali kriterleri dikkate almamıştır. Madencilik sektöründe yaşanan iş cinayetlerinin nedenlerinden biri de budur. Siyasal iktidar madencilik sektörünü rant aracı olarak gördüğünden, tedbir metninden anlaşıldığı kadarıyla diğer madenlerdeki yandaş kayırma sistemini kritik minerallerde de devam ettirmek istemektedir.

Madenlerin yeterli mali ve teknik kapasiteye sahip kurumlar tarafından, kamucu bir anlayışla işletilmesi oldukça önemlidir. Bu yüzden madenlerin devlet tarafından aranması, üretilmesi ve işletilmesi yaşamsal öneme sahiptir.

Tedbir 601.1. Maden ruhsat sahalarının ihalelerinde katma değeri yüksek ara ve uç ürün üretimine yönelik tesis kurulum şartı uygulaması yaygınlaştırılacaktır.

Görüş: Üretilen madenlerden katma değeri yüksek ara ve uç ürün elde edilmesine ilişkin tesisleşme maden üretimi kadar önemli bir husustur. Bir önceki yorumda belirtildiği gibi siyasal iktidar bu gerçekleri çarpıtarak madenleri özel sektöre kaynak transferinin bir aracı haline getirmektedir. Bu tedbirde de ihya edilmiş yandaş firmaları koruma amacı vardır.

Bir kez daha diyoruz ki madenlerin aranması, üretilmesi ve tesiste uç ürün haline getirilmesi görevi devlete aittir. Halkın ortak malı ve uygarlığın hammaddesi olan maden varlığını süslü sözler ve çarpıtılmış gerekçelerle bir avuç yandaş firmaya veya uluslararası sermaye gruplarına peşkeş çekmeye kimsenin hakkı yoktur.

Tedbir 602.1. Enerji ve sanayi sektörlerinin hammadde ihtiyacını karşılamak üzere yurtiçi ve yurtdışındaki arama faaliyetleri artırılacaktır.

Görüş: Yurtiçi maden potansiyeli konusunda yeterli arama çalışmaları yapılmamışken yurtdışında arama yapılacağıın beyan edilmesinin mantıklı bir açıklaması yoktur.

Tedbir 602.3. Ülkeler ve ülke grupları tarafından belirlenen stratejik ve kritik hammaddeler ile nadir toprak elementlerinin aranması ve araştırılmasına yönelik projeler geliştirilecektir. **Yürütülecek Faaliyetler:** 1) Öncelikli madenlerin yurtdışında aranmasına yönelik iki proje oluşturulacaktır.

Görüş: Ülkemizdeki stratejik ve kritik minerallerin listesi bile yapılmamışken başka ülke ve ülke gruplarında arama ve proje yapılacağıın beyan etmek ulusal kaynak israfından başka bir anlam taşımamaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak TMMOB ve bağlı meslek odaları, bugüne kadar olduğu gibi enerji ve madencilik alanında kamu kaynaklarının ve kamu varlıklarının toplum yararına etkin şekilde kullanılması, çevreye ve halkın yaşam alanlarına verilecek zararların önlenmesi, enerjideki dönüşüm sürecinin ve yapılacak yatırımların maliyetlerinin yoksullaşan halk kesimlerinin üzerine yüklenmemesi ve yeni mağduriyetler oluşturulmaması yönündeki konuların takipçisi olmaya devam edecektir.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
Enerji Çalışma Grubu